

Sinds enkele jaren stellen we vast dat steeds meer scholen hun leerlingen verbieden levensbeschouwelijke tekenen te dragen. Vooral de hoofddoek die sommige moslimmeisjes dragen wordt daarbij geïnterdiceerd, maar ook bijvoorbeeld Sikh jongens (en meisjes) worden door een verbod gevat. Deze verbodsbepalingen zijn sinds het begin onderhevig aan een groot maatschappelijk debat. Ook juridisch werden deze beslissingen betwist. In 2009 heeft het GO! via een omzendbrief een algemeen verbod ingevoerd voor de scholen in haar net. Dit verbod ging in op 1 september 2013. Er werden 2 procedures bij de Raad van State gevoerd tegen schoolreglementen die het gevolg waren van deze beslissing. De Raad van State deed daarin een uitspraak op 14 oktober 2014¹. De Raad van State vernietigde de verbodsbepalingen in de betreffende schoolreglementen. De omzendbrief zelf blijft echter bestaan en het GO! gaf te kennen deze niet te zullen intrekken.

De Kinderrechtencoalitie Vlaanderen hecht veel belang aan dit dossier, omdat verschillende belangrijke bestanddelen van het Kinderrechtenverdrag er in samenkomen: het recht op onderwijs, het recht op vrije godsdienstkeuze en het recht op non-discriminatie. In deze position paper geven we ons algemeen standpunt en onze algemene aanbevelingen over het onderwerp. We gaan dus niet specifiek in op de arresten van de Raad van State. Voor een analyse daarvan verwijzen we naar andere bronnen².

Samenvatting:

- **De Kinderrechtencoalitie is principieel voorstander van de vrije keuze van jongeren om al dan niet levensbeschouwelijke tekenen te dragen. Ze verzet zich tegen elke dwang, hetzij door een verbod hetzij door een verplichting.**
- **Volgens de Kinderrechtencoalitie is een verbod op levensbeschouwelijke tekenen voor leerlingen in strijd met het Kinderrechtenverdrag. Ze vraagt om bestaande verbodsbepalingen in alle onderwijsnetten af te schaffen. Ze vraagt aan zowel de Minister van Onderwijs als de onderwijskoepeps om hierover de nodige richtlijnen uit te vaardigen en nodigt scholen uit om eventuele verbodsbepalingen uit hun schoolreglementen te schrappen.**
- **In specifieke omstandigheden kunnen beperkingen worden gesteld aan de modaliteiten van het dragen van levensbeschouwelijke tekenen, met het oog op bijvoorbeeld het leerplan, veiligheid of hygiëne. Het is belangrijk om deze beperkingen in overleg met leerlingen en ouders te definiëren en ze indien nodig te actualiseren.**
- **Indien er zich problemen van groepsdruk voordoen in een school, dienen deze ten gronde worden aangepakt, door enerzijds duidelijk grenzen te stellen bij de verantwoordelijke individuen en anderzijds te werken aan een school die positief omgaat met verschillende vormen van diversiteit. Een verbod op levensbeschouwelijke tekenen is een schijnoplossing.**
- **We vragen aan alle scholen om leerlingen op een open manier te leren omgaan met verschillende vormen van diversiteit. Kinderrechten kunnen daarvoor een nuttig kader zijn.**

¹ RvS 14 oktober 2014, nr. 228.752.

² Zie bijvoorbeeld:

- LIEVENS, J., VRIELINK, J., "De Raad van State over het 'hoofddoekenverbod' in het Gemeenschapsonderwijs: een kentering inzake kentekens", *TJK* 2015/1,83-92.
- Kinderrechtencommissariaat, Advies 2014-2015/1, [Analyse arrest Raad van State over verbod op dragen van zichtbare levensbeschouwelijke symbolen door leerlingen.](#)

HET KINDERRECHTENVERDRAG

Een algemeen en centraal principe in het Kinderrechtenverdrag, is het **non-discriminatiebeginsel** (Art.2 – zie hieronder). Gronden die expliciet worden genoemd, zijn onder meer geslacht, godsdienst, etnische of maatschappelijke afkomst. Het verbod op discriminatie geldt niet alleen rechtstreeks ten opzichte van het kind. Ook indirect hebben Staten de plicht om kinderen te beschermen tegen discriminatie als gevolg van de activiteiten, meningen of overtuigingen van de *ouders*.

Artikel 2

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag, eerbiedigen en waarborgen de in het Verdrag beschreven rechten voor ieder kind onder hun rechtsbevoegdheid zonder discriminatie van welke aard ook, ongeacht ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale, etnische of maatschappelijke afkomst, vermogen, handicap, geboorte of andere omstandigheid van het kind of van zijn (of haar) ouder of wettige voogd.

2. De Staten die partij zijn, nemen alle passende maatregelen om te waarborgen dat het kind wordt beschermd tegen alle vormen van discriminatie of bestraffing op grond van de status of de activiteiten van, de meningen geuit door of de overtuigingen van de ouders, wettige voogden of familieleden van het kind.

Volgens het Kinderrechtenverdrag hebben kinderen **recht op onderwijs**, rechten **in** het onderwijs en worden kinderrechten verwezenlijkt **door** onderwijs (Arts. 28-29). Ook in de Belgische grondwet is het recht op onderwijs verankerd, evenals de vrijheid van onderwijs. Het Kinderrechtenverdrag voegt daaraan toe dat het onderwijs eerbied moet bijbrengen voor culturele identiteit van het kind (c) en het kind moet voorbereiden op respectvol samenleven in diversiteit (d) (Art. 29 – zie hieronder).

Art. 29

1. De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient gericht te zijn op:

- a) de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind;
- b) het bijbrengen van eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, en voor de in het Handvest van de Verenigde Naties vastgelegde beginselen;
- c) het bijbrengen van eerbied voor de ouders van het kind, voor zijn of haar eigen culturele identiteit, taal en waarden, voor de nationale waarden van het land waar het kind woont, het land waar het is geboren, en voor andere beschavingen dan de zijne of de hare;
- d) de voorbereiding van het kind op een verantwoord leven in een vrije samenleving, in de geest van begrip, vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volken, etnische, nationale en godsdienstige groepen en personen behorend tot de oorspronkelijke bevolking;
- e) het bijbrengen van eerbied voor de natuurlijke omgeving.

2. Geen enkel gedeelte van dit artikel of van artikel 28 mag zo worden uitgelegd dat het de vrijheid aantast van individuele personen en rechtspersonen om onderwijsinstellingen op te richten en daaraan leiding te geven, evenwel altijd met inachtneming van de in het eerste lid van dit artikel vervatte beginselen, en van het vereiste dat het aan die instellingen gegeven onderwijs voldoet aan de door de Staat vastgelegde minimumnormen.

Het Kinderrechtenverdrag wijdt ook een artikel aan de **vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst** (Art. 14 – zie hieronder). Ouders mogen en moeten hun kinderen leiden in de uitoefening van dit recht. De wet (en enkel de wet) kan de vrijheid van levensbeschouwing beperken, op voorwaarde dat dat noodzakelijk is voor een van de genoemde hogere belangen: de openbare orde of openbare veiligheid, de volksgezondheid of goede zeden of de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.

Artikel 14

1. De Staten die partij zijn, eerbiedigen het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst.
2. De Staten die partij zijn, eerbiedigen de rechten en plichten van ouders en, indien van toepassing, van de wettige voogden, om het kind te leiden in de uitoefening van zijn of haar recht op een wijze die verenigbaar is met de zich ontwikkelende vermogens van het kind.
3. De vrijheid van eenieder zijn of haar godsdienst of levensovertuiging tot uiting te brengen kan slechts in die mate worden beperkt als wordt voorgeschreven door de wet en noodzakelijk is ter bescherming van de openbare veiligheid, de openbare orde, de volksgezondheid of de goede zeden, of van de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.

Het Kinderrechtenverdrag besteedt speciale aandacht aan de **situatie van minderheden** (Art. 30 – zie hieronder).

Artikel 30

In de Staten waarin etnische of godsdienstige minderheden, taalminderheden of personen behorend tot de oorspronkelijke bevolking voorkomen, wordt het kind dat daartoe behoort niet het recht ontzegd te zamen met andere leden van zijn of haar groep zijn of haar cultuur te beleven, zijn of haar godsdienst te belijden en ernaar te leven, of zich van zijn of haar eigen taal te bedienen.

STANDPUNT KINDERRECHTENCOALITIE

1. Verbod op levensbeschouwelijke tekenen is in strijd met kinderrechten

Uit de genoemde bepalingen uit het Kinderrechtenverdrag, leidt de Kinderrechtencoalitie af dat leerlingen de vrije keuze moeten hebben om wel of geen levensbeschouwelijke tekenen te dragen. Een verbod op levensbeschouwelijke tekenen bij schoolgaande leerlingen is volgens de Kinderrechtencoalitie in strijd met het Kinderrechtenverdrag:

- ✓ Dergelijk verbod ontzegt leerlingen de mogelijkheid om hun godsdienst te belijden en ernaar te leven (zie Art. 30).
- ✓ Het verbod leidt tot een ongelijke behandeling op basis van godsdienst maar ook van geslacht. Het dragen van levensbeschouwelijke tekenen is immers meestal – en met name bij moslims, Sikh en joden - anders bij jongens en meisjes. En het verbod op levensbeschouwelijke tekenen vormt in de praktijk enkel een probleem voor bepaalde minderheidsgroepen. We kunnen dus spreken van een discriminatie naar geslacht en godsdienst (zie Art. 2), zelfs wanneer dit niet de intentie is van de beslissende instantie in kwestie. We zijn er zelfs van overtuigd dat in de overgrote meerderheid van de gevallen geen intentie is om te discrimineren, wat niet belet dat de maatregel zelf discriminerend kan zijn en ook is.
- ✓ Het verbod belemmert de vrijheid van leerlingen om hun godsdienst tot uiting te brengen (zie Art. 14). Dit is enkel mogelijk onder heel strikte voorwaarden, die ons inziens niet zijn vervuld. De openbare veiligheid, openbare orde, volksgezondheid of goede zeden hebben niet te lijden onder de geviseerde klederdracht van leerlingen. Bovendien – zo vereisen algemene mensenrechtenprincipes - moet de beperkende maatregel noodzakelijk zijn en proportioneel. Ook de Raad van State oordeelde dat dit in het geval van een algemeen verbod zeker niet het geval is. Met betrekking tot de fundamentele rechten en vrijheden van anderen, wordt vaak het probleem van groepsdruk rond religieuze beleving in bepaalde scholen aangehaald. In sommige gevallen is hier sprake van een reëel probleem, waarvoor het verbod ons inziens echter géén oplossing biedt. In het volgende punt gaan we hierop dieper in.

- ✓ Verder zet het verbod het recht op onderwijs onder druk (Arts. 28-29). Vooral moslimmeisjes en Sikh-jongens die een hoofddoek / tulband dragen, worden sterk beperkt in hun schoolkeuze. Dit kan ertoe leiden dat een studiekeuze wordt gemaakt die niet overeenstemt met de talenten, of dat grote afstanden moeten worden afgelegd naar school of in het ergste geval dat de scholier afhaakt en overschakelt op thuisonderwijs. Gezien het belang van onderwijs voor kinderen in het algemeen, en voor maatschappelijk kwetsbare kinderen in het bijzonder, zijn we heel bezorgd over de gevolgen hiervan voor de emancipatie van onder meer islamitische meisjes en vrouwen.

Het respect voor de kinderrechten – en de mensenrechten algemeen – is in Vlaanderen een **erkenningvoorwaarde** voor zowel basis³- als secundaire⁴ scholen. Derhalve kan de overheid ook verwachten dat scholen – ongeacht het net – geen verbodsbepalingen voor levensbeschouwelijke tekenen hanteren.

Wel kunnen in bepaalde omstandigheden **beperkingen worden gesteld aan de modaliteiten** van het dragen van levensbeschouwelijke tekenen. Zo kan een hoofddoek die het gelaat (bijna) volledig verbergt, verboden worden op school omdat dit de communicatie, noodzakelijk in een onderwijssituatie, ernstig schaadt⁵. Ook kan men om redenen van veiligheid of hygiëne aan leerlingen vragen om een aan de situatie aangepaste hoofdbedekking te dragen ter vervanging van de hoofddoek (vb. kapje, badmuts, hoofddoek in veilige of steriliseerbare stof, hoofddoek zonder loshangende delen)⁶. Dergelijke beperkingen zijn telkens gebonden aan een bepaalde context en dienen in overleg met de betrokken leerlingen en ouders tot stand te komen⁷. Ook moet er de openheid zijn om ze indien nodig te actualiseren: zowel de context als de leerlingenpopulatie veranderen immers snel.

Tot slot is het voor de Kinderrechtencoalitie evident dat haar standpunt rond het toelaten van levensbeschouwelijke tekenen, geen standpunt impliceert over andere discussies rond religie op school. Zo is het voor ons duidelijk dat alle leerlingen het leerprogramma dienen te volgen. In punt 3 gaan we iets breder in op het thema van spanningen op school rond levensbeschouwing.

2. Neutraliteit?

Vaak wordt geargumenteed dat een verbod op levensbeschouwelijke tekenen noodzakelijk is om de 'neutraliteit' van de dienstverlening te garanderen, zeker wanneer het om een openbare dienstverlening gaat zoals in het officieel onderwijs.

De neutraliteit van een dienstverlening impliceert echter geenszins neutraliteit van haar gebruikers, zoals de leerlingen van een school.

Meer ten gronde meent de Kinderrechtencoalitie dat in de diverse samenleving van vandaag neutraliteit het best kan ingevuld worden op een actieve manier. Dat betekent dat juist de zichtbare aanwezigheid van verschillen aantoont dat een dienst zich neutraal opstelt tegenover die verschillen. Dit **actief pluralisme** is tegelijk **inclusief**: ze stelt de neutraliteit van de dominante groep niet als norm en sluit zo minderheden niet uit maar in.

---

³ Artikel 62 paragraaf 11 van het Decreet basisonderwijs, Vlaamse Regering, 1997. De overheid verwacht dat de school 'in het geheel van haar werking de internationaalrechtelijke en grondwettelijke beginselen inzake de rechten van de mens en van het kind in het bijzonder eerbiedigt'.

⁴ Artikel 13 en artikel 15 paragraaf 11 van het Besluit van de Vlaamse Regering houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs, Vlaamse Regering, 2010.

⁵ Zie ook: BOEH!, [Uiterlijke levensbeschouwelijke kentekens in het onderwijs. Argumenten van de actiegroep BAAS OVER EIGEN HOOFD!](#)

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

3. Spanningen rond levensbeschouwing: schijnoplossing

De specifieke situatie in één bepaalde school vormde de aanleiding voor het algemeen verbod in het GO!. Er werd gerapporteerd over grote problemen van groepsdruk, waarbij moslimmeisjes onder druk werden gezet om een hoofddoek te dragen. Ook kampen leerkrachten en scholen soms met andere problemen gerelateerd aan levensbeschouwing, zoals proselitisme of rebels gedrag bij lesinhouden rond de evolutieleer.

De Kinderrechtencoalitie begrijpt dat dit voor een school een moeilijke situatie is, die een duidelijke aanpak vergt. Ze gaat er echter niet mee akkoord dat het verbieden van levensbeschouwelijke tekenen daarvoor een goede oplossing is. Ze betwijfelt dan ook de stelling van het GO dat het verbod 'het probleem' heeft opgelost.

- ✓ Indien het probleem van groepsdruk zich situeert bij een beperkt aantal leerlingen, die na het verbod van de school verdwenen zijn, is het verbod op levensbeschouwelijke tekenen een verdoken tuchtmaatregel. Dit kan niet de bedoeling zijn. Bovendien is het een oneerlijke tuchtmaatregel, want hij treft ook leerlingen (met hoofddoek) die geen problematisch gedrag stelden én laat ze leerlingen die wel problematisch gedrag stellen maar geen hoofddoek dragen (vb. omdat ze jongens zijn) buiten schot.
- ✓ Indien de leerlingenpopulatie hetzelfde blijft, zal zonder andere acties het probleem van groepsdruk hoogstwaarschijnlijk verschuiven naar andere domeinen. Overigens staan scholen niet buiten de samenleving, zoals ook de pestproblematiek overduidelijk aantoont. Leerlingen zien elkaar vaak ook daarbuiten en kunnen nog steeds medeleerlingen onder druk zetten om buiten de school al dan geen hoofddoek te dragen. Een verbod op levensbeschouwelijke tekenen leidt dus hoogstens tot een tijdelijk rustmoment of tot het minder zichtbaar maken van het probleem.
- ✓ Soms wordt ook betoogd dat door het verbieden van levensbeschouwelijke tekenen de verschillen tussen groepen minder uitgesproken zijn. Nog los van de vraag of dit de manier is waarop we met verschillen willen omgaan, is het een illusie te denken dat leerlingen zich minder bewust gaan zijn van onderlinge verschillen. In het officieel onderwijs volgen kinderen overigens vanaf het eerste leerjaar het levensbeschouwelijk vak naar keuze.
- ✓ Intussen blijven signalen naar boven komen van leerkrachten en scholen over spanningen rond levensbeschouwing. Zo ondervonden sommige leerkrachten moeilijkheden bij het bespreken van de aanslag in Parijs tegen Charlie Hebdo (11 jan. 2015). Ook leerlingen kaarten problemen aan. Zo vernamen we dat een bepaalde school recent een maximumlengte (!) voor de rokken van meisjes heeft ingevoerd. Ook hier zijn het moslimmeisjes die zich geïrriteerd voelen.
- ✓ Overigens lijkt het alsof groepsdruk en spanningen zich enkel voordoen bij minderheden en moslims in het bijzonder. Nochtans worstelen veel scholen ook met problemen van racisme, pesten of geweld, kan groepsdruk zich ook voordoen rond gebruik van alcohol of drugs en vele andere domeinen. Het spreekt voor zich dat het verbod op levensbeschouwelijke tekenen ook hier geen antwoord biedt.

Een verbod op levensbeschouwelijke tekenen lost de problemen die zich voordoen niet op. En dergelijke problemen kunnen al helemaal geen reden zijn om een verbod in te voeren in scholen waar ze niet aan de orde zijn. Wie beweert dat het verbod op levensbeschouwelijke tekenen een 'oplossing' is geweest, heeft dus een wel heel selectieve perceptie van de werkelijkheid. En negeert tegelijk het feit dat veel jongeren zelf nog steeds een (groot) probleem hebben met het verbod. Maatschappelijk gezien is het verbod op levensbeschouwelijke tekenen eerder olie op het vuur geweest (zie ook punt 0).

Overigens is het argument van groepsdruk met zichzelf in tegenstrijd. Immers, we kunnen er niet omheen dat er vanuit de dominante meerderheid een sterke druk is, vooral op moslimmeisjes, om géén hoofddoek te dragen. Dit zowel op algemeen maatschappelijk niveau (in publiek debat, discours van politici), als in de context van de school, het werk en vele maatschappelijke voorzieningen. Het is vreemd om de ene vorm van

groepsdruk (door mensen van een minderheid) te problematiseren, maar de andere vorm van groepsdruk (door mensen van de meerderheid) te accepteren. Daarbij moeten we voor ogen houden dat de verbodsbepaling een van de sterkste vormen van groepsdruk is: de keuzevrijheid van het individu wordt immers tot nul herleid.

Dit betekent niet dat men spanningen rond levensbeschouwing en/of groepsdruk ongemoeid moet laten. Integendeel, de Kinderrechtencoalitie pleit voor een aanpak ten gronde. We bespreken dit in volgend punt. Naast dergelijke globale en proactieve aanpak, zijn soms ook individuele maatregelen vereist. Leerlingen uit minderheidsgroepen die grensoverschrijdend gedrag stellen, vb. door (overmatige) groepsdruk, dienen op dezelfde manier benaderd te worden als andere leerlingen die grensoverschrijdend gedrag stellen (vb. pesten, racisme,...)⁸.

4. Oefenschool in diversiteit

Het onderwijs heeft de ambitie om kinderen en jongeren voor te bereiden op een volwaardige participatie aan de samenleving (zie onder meer Vlaams jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019: Witboek doelstellingenkader). Onze samenleving wordt vandaag gekenmerkt door superdiversiteit en dat zal in de toekomst niet minder maar nog meer het geval zijn. Op een effectieve manier kunnen omgaan met diversiteit is dus een essentiële competentie voor zowel de persoonlijke als professionele ontwikkeling van kinderen en jongeren. Of het nu verschillen in mening, uitzicht of geloofsovertuiging zijn, leerlingen moeten vandaag de vaardigheden en attitudes ontwikkelen om respectvol en constructief om te gaan met diversiteit. En dat geldt voor alle leerlingen, ongeacht hun herkomst. Ook het Kinderrechtenverdrag geeft aan dat het onderwijs kinderen moeten voorbereiden op het samenleven in de geest van “verdraagzaamheid” en “vriendschap tussen alle volken, etnische, nationale en godsdienstige groepen...” (zie Art. 29).

We vragen aan alle scholen om leerlingen op een open manier te leren omgaan met verschillende vormen van diversiteit. Niet enkel de levensbeschouwingen verschillen, maar ook de manier waarop mensen eenzelfde levensbeschouwing beleven. Kinderen en jongeren moeten leren omgaan met deze verschillen in identiteiten en meningen en in de praktijk ondervinden dat het beleven van de eigen identiteit(en) hand in hand kan en moet gaan met respect voor de beleving van anderen. De school is daarin tegelijk een leer- en oefenplaats, en een voorbeeld.

In het overbrengen van deze waarden is wat een school doet minstens even belangrijk als wat ze zegt. Omgekeerd zullen leerlingen die les krijgen over deze waarden, ze weinig geloofwaardig vinden als ze ervaren dat de school deze principes zelf niet toepast. Een verbod op levensbeschouwelijke tekenen is dan ook een hinderpaal voor deze onderwijsdoelstelling. Ze biedt de leerlingen geen kansen om in een realistische setting te oefenen in het omgaan met de diversiteit aan uitingen van levensbeschouwing en wekt de indruk dat deze verschillen enkel kunnen gemanaged worden door de ene of andere partij te dwingen zijn of haar eigenheid weg te gommen.

Anderzijds is de afwezigheid van een verbod, ook geen garantie dat alles vlot verloopt, zoals we hierboven zagen. Het is belangrijk dat scholen een beleid ontwikkelen dat leerlingen op een effectieve manier leert omgaan met diversiteit. Dergelijk beleid moet een antwoord bieden op problemen, door enerzijds preventief te werken en anderzijds handvaten aan te reiken wanneer problemen zich toch voordoen.

In 2014 werkte de Kinderrechtencoalitie een jaar lang rond het thema kinderrechteneducatie in het onderwijs. Daarbij leerden we dat kinderrechten heel geschikt zijn als overkoepelend kader voor scholen om zowel

---

⁸ Het zou ons te ver leiden om hier onze volledige visie rond tucht e.d. uiteen te doen. Inspiratie kan men alvast vinden in ons standpunt over definitieve uitsluitingen in het onderwijs, waar we een stappenplan voorstellen om te vermijden dat het tot een definitieve uitsluiting komt. [Lees het volledig standpunt op onze website.](#)

basiswaarden (met name de mensenrechten) te promoten als te werken aan preventie van problemen zoals pesten, racisme, groepsdruk enzovoort. Voor secundaire scholen is de benaming 'kinderrechten' misschien minder aantrekkelijk, maar mits aanpassing van de vlag (vb. naar jongerenrechten, mensenrechten,...) is de aanpak niet minder geschikt. Op het terrein bestaat hier al heel wat ervaring rond, onder meer bij de 'Kinderrechtenscholen' in binnen- en buitenland (meer info: www.kinderrechtenscholen.be).

Het gebruik van kinderrechten als gemeenschappelijk referentiekader, maakt dat zowel leerkrachten als leerlingen veel losse – waardevolle - initiatieven in een geheel kunnen brengen. Kinderrechten sluiten aan op de leefwereld van alle kinderen en jongeren. Als gezamenlijk kader werken ze daarom verbindend tussen leerlingen én met leerkrachten. De invalshoek is bovendien positief: men vertrekt niet vanuit wat niet mag, maar vanuit een recht. Vertrekkend uit die rechten, kom je al snel en automatisch uit op de verantwoordelijkheden die daarmee gepaard gaan. Vanuit een kinderrechtenperspectief leren kinderen, maar ook hun begeleiders, dan ook op een positieve manier omgaan met verschillen.

Zonder in detail te gaan, zijn participatie en non-discriminatie twee basisprincipes die bij kinderrechteneducatie steeds bewaakt moeten worden. Ook in het omgaan met levensbeschouwelijk gerelateerde spanningen, zijn het twee cruciale werkingsprincipes.

- ✓ Indien leerlingen zelf mee kunnen nadenken over het probleem en de aanpak ervan, heeft de uiteindelijk gekozen weg veel kans op slagen. Dit merkte Kinderrechtenschool Prisma in Gent bijvoorbeeld in een ander domein, de aanpak van geweld. De school is over het probleem met de leerlingen in gesprek gegaan en samen brachten ze in kaart wat ze als gewelddadig beschouwden. Vervolgens maakten ze een charter tegen geweld waar de kinderen nu naar leven. Indien de school eenzijdig enkele maatregelen had uitgevaardigd, was de kans op actieve medewerking van de leerlingen ongetwijfeld veel kleiner geweest.
- ✓ Indien leerlingen uit uitspraken en/of gedrag van leerkrachten en ander schoolpersoneel afleiden dat ze op basis van hun afkomst of geloof niet aanvaard worden, zal het veel moeilijker zijn om constructief samen te werken. Helaas bereiken ons nog steeds veel verhalen over betrokkenheid van leerkrachten bij vooroordelen, racisme en discriminatie tegen leerlingen, hetzij door eigen gedrag hetzij door niet op te treden tegen gedrag van medeleerlingen. (Zie onder meer het [What do you think rapport 2013 van UNICEF België](#)).

Uiteraard is het realiseren van een kinderrechtenbeleid op school een proces dat tijd vergt. Het is ook geen mirakeloplossing die alle problemen kan voorkomen. Wel toont de praktijk aan dat een oprechte (dus geen instrumentalisering) en doorgedreven (dus niet beperkt tot losse projecten maar effectief gebruiken als rode draad van de klas over de refter tot de speelplaats) inzet van scholen effectief tot een ommekeer kan leiden, zowel bij leerlingen als in de relaties tussen leerlingen, leerkrachten en ouders.

Onderzoek uit het buitenland toont aan dat het toepassen van kinderrechten in het schoolbeleid leidt tot een positief schoolklimaat, betere relaties tussen leerkrachten, leerlingen en ouders en zelfs tot betere schoolresultaten. Dit effect is zelfs nog sterker aanwezig in scholen met een meer kansarme en diverse populatie dan in andere scholen. We benadrukken dat het dus níét gaat om een extra opdracht voor de scholen, maar juist een extra hefboom om hun kernopdrachten waar te maken.

Meer informatie over kinderrechteneducatie is te vinden in volgende publicaties van de Kinderrechtencoalitie: [Kinderrechtenforum 10 over kinderrechteneducatie in het onderwijs](#) en de kortere [position paper](#).

5. Verkeerd signaal

De Kinderrechtencoalitie verneemt uit haar netwerk dat het verbod op levensbeschouwelijke tekenen, in het onderwijs maar ook daarbuiten, een grote bron van onvrede is bij minderheidsgroepen, in het bijzonder moslims maar ook de kleinere groep van Sikh. Minderheidsgroepen worden al bovengemiddeld geconfronteerd met mechanismen van maatschappelijke uitsluiting, en zien deze maatregel als het zoveelste bewijs dat 'deze samenleving hen niet moet'. Ook leeft heel sterk het idee dat er inzake mensenrechten '2 maten en 2 gewichten' zijn, waarbij de geviseerde minderheidsgroepen steeds aan het kortste eind trekken. De getuigenissen in het kader van de studiedag over 'de impact van het radicaliseringsdebat op jongeren' (Uit de Marge, Motief en Samenlevingsopbouw Antwerpen, 5/02/2015) toonden aan dat dergelijke gevoelens van uitsluiting een voedingsbodem vormen die jongeren kwetsbaar maakt voor extreme verhalen.

Daarbij willen we onderstrepen dat de onvrede zich niet enkel voordoet bij de personen die zelf een hoofddoek of tulband dragen, maar ook bij mensen in de minderheidsgroepen die ervoor kiezen dit niet te doen. Zelfs indien er sprake zou zijn van 'groepsdruk' binnen de gemeenschappen, ervaren veel mensen die blijkbaar als minder problematisch dan de verbodsbepalingen zelf. Uiteraard zijn er ook buiten de minderheidsgroepen heel wat mensen en organisaties verontwaardigd over deze maatregel.

De inclusie van minderheidsgroepen, en kwetsbare groepen in het bijzonder, is een van de grote uitdagingen van onze samenleving vandaag. Er is dan ook grote nood aan acties die de inclusie bevorderen. Maatregelen die de uitsluiting institutionaliseren, kunnen we daarentegen missen als kiespijn.

AANBEVELINGEN

De Kinderrechtencoalitie vraagt om een einde te stellen aan alle verbodsbepalingen op levensbeschouwelijke tekenen voor leerlingen in het onderwijs.

- ✓ We vragen aan het Vlaams parlement om in het volgende onderwijsdecreet een bepaling op te nemen die duidelijk maakt dat een verbod op levensbeschouwelijke tekenen in strijd is met de erkenningsvoorwaarden van scholen. We vragen dat de Minister van Onderwijs en de Vlaamse Regering daartoe de nodige voorbereidingen treffen.
- ✓ In afwachting van een uitklaring op wetgevend niveau, vragen we aan de onderwijskoepels om interne richtlijnen uit te vaardigen voor scholen om géén verbod in te voeren en eventuele verbodsbepalingen af te schaffen. Specifiek aan het GO! vragen we om de omzendbrief in te trekken die scholen verplicht een verbod in hun schoolreglement op te nemen. Los van het standpunt van de Kinderrechtencoalitie is dit ook de logische conclusie op basis van de uitspraak van de Raad van State⁹.
- ✓ We roepen alle scholen op om eventuele verbodsbepalingen uit hun schoolreglementen te schrappen en in geen geval nieuwe verbodsbepalingen in te voeren.
- ✓ In specifieke omstandigheden kunnen – met het oog op bijvoorbeeld veiligheid of hygiëne - beperkingen worden gesteld aan de modaliteiten van het dragen van levensbeschouwelijke tekenen. Dergelijke beperkingen zijn telkens gebonden aan een bepaalde context en dienen in overleg met de

---

9 Bron: LIEVENS, J., VRIELINK, J., "De Raad van State over het 'hoofddoekenverbod' in het Gemeenschapsonderwijs: een kentering inzake kentekens", *TJK* 2015/1,83-92.

betrokken leerlingen en ouders tot stand te komen. Ook moet er de openheid zijn om ze indien nodig te actualiseren: zowel de context als de leerlingpopulatie veranderen immers snel.

- ✓ We nodigen alle scholen uit om een proactief beleid te ontwikkelen inzake omgaan met diversiteit. We menen dat een kinderrechtenbenadering daarin inspiratie kan bieden. Daarbij is speciale aandacht voor het belang van participatie en non-discriminatie.
- ✓ We vragen onderwijskoepels om de scholen in de ontwikkeling en uitvoering van zo'n aanpak te ondersteunen en te stimuleren.
- ✓ Indien individuele leerlingen aan de basis liggen van problemen, dienen zij op dezelfde manier aangepakt te worden als andere leerlingen die grensoverschrijdend gedrag stellen.

Tot slot willen we benadrukken dat we in dit debat een stellingenoorlog en verdere polarisering willen vermijden. De manier waarop het debat de laatste jaren vaak heel gepolariseerd is gevoerd, maakt het vinden van oplossingen er niet gemakkelijker op. Wellicht met de beste intenties hebben scholen en onderwijskoepels maatregelen getroffen of net niet getroffen. Net als veel andere maatschappelijke voorzieningen, is het voor het onderwijs zoeken, vaak met vallen en opstaan, naar hoe ze kunnen omgaan met nieuwe vormen van diversiteit. De Kinderrechtencoalitie kant zich tegen de bestaande verbodsbepalingen, zoals uit bovenstaand standpunt duidelijk blijkt, maar wil niet vervallen in intentieprocessen. Ons standpunt is gebaseerd op onze analyse van het Kinderrechtenverdrag en van de maatschappelijke realiteit. We hopen hierover met de bevoegde spelers constructief in gesprek te kunnen gaan.